

Ishonch bilan shuni aytish mumkinki, irodani toblaydigan, kishini halollik sari intilishga undaydigan, qiyinchiliklarni bardosh va chidam bilan yengib o'tishga o'rgatadigan, inson qalbida g'alabaga ishonch, g'urur va iltifor tuyg'ularini shakllantirishga xizmat qiladigan kurash shiddatkor hayot talablariga javob bera oladigan shaxslarga, bunyodkor yoshlarning barkamol bo'lishida o'zining benazir hissasini qo'shadi. Polvonlikni yuqori natijalarga erishishida katta ahamiyat kasb etadi.

Kurash turli millatlarni bir-biriga yaqinlashtiruvchi, birlashtiruvchi, yaxshi yo'lga ergashtiruvchi ham ma'naviy, ham jismoniy sog'lomlashtiruvchi kuchdir. Bu esa shubhasiz hammamizning yutug'imizdir.

Kurashning shunchaki sport turigina emas, balki insonning u orqali jamiyatning nafaqat jismoniy, ma'naviy kamolotga erishishida ham salmoqli omil ekanligini inobatga olib, ulug' bobokalonlarimiz uni tarbiya maktabi deb ataganliklarini yuqorida qayd etgan edik.

Kurash bilan shug'ullanuvchi har bir talaba-yoshlarimiz o'z hayoti va amaliy faoliyatini muayyan ilmiy, ma'naviy, ma'rifiy odob tamoyillari asosida qurmog'i, ularga qat'iy amal etmog'i kerak bo'ladi. Boshqacha aytganda, kurashchilar – polvonlar bahsi, olishuvning o'zi shakllangan, mantiqiy izchillik, qat'iy ilmiy tizimga asoslangan, an'analar shakliga kirgan, axloqiy- odobiy sifatlarni o'zida mujassam etgan muayyan qonun- qoidalar va me'yoriy normalarni taqozo etadi.

Modomiki, kurash, kurashchilar – polvonlardan javonmardlik, jasurlik, qat'iylik, halollik, to'g'rilik, mardlik, va poklik singari yuksak fazilatlarini namoyon etishni talab etar ekan, bu o'z navbatida ularning zimmasiga katta mas'uliyat hissini ham yuklaydi. Boshqalarga ibrat- namuna ko'rsatadigan bu toifaga mansub kishilar avvalo o'z shaxsini jismonan va ruhan takomillashtirib, yetuklik va komillik sari doimiy harakatlanib borishlari zarur bo'ladi.

Kurashchilar ma'naviyatida ham boshqa sohalaridagi kabi o'z-o'zini anglash, bilimdonlik, qalbi tozalik, saxiylik, samimiylilik, xayrixohlik, imonlilik, halollik, e'tiqodlilik, diyonatlilik, poklik, mehr-shafqatlilik, vijdonlilik, rostgo'ylik, adolatparvarlik, ota-onaga hurmat, oilaga sadoqat, vafodorlik, to'g'rilik va boshqalar, millatning

vakili sifatida o'zini anglash, milliy g'urur, millatparvarlik, vatanparvarlik, millat taqdiriga nisbatan mas'uliyatni, milliy manfaat ustuvorligini his etish, milliy til, milliy tarix, adabiyot, san'at, urf-odatlar, an'analar, qadriyatlar, davlat tizimiga hurmat, qonunlaraga hurmat va itoatkorlik, vazminlik, o'z kasbining mohir ustasi bo'lish, mamlakat ichki va tashqi faoliyatidan xabardor bo'lish va uni qo'llab-quvvatlash, mamlakat ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy hayotida faollik kabi tushunchalar, fazilatlar, millatlar, davlatlar, halqlar tarixi, madaniyat, sport turlarining rivojlanishi va jismoniy madaniyatining milliy, an'anaviy madaniyatning rivojlanishdagi o'rniga alohida e'tibor beriladi.

Xulosa qilib aytganda, kurash mashg'ulotlari jarayonida talaba-yoshlarni ma'naviy va jismoniy barkamoliligi, insonning dunyoqarashi, e'tiqodi, ruhiyati, xulq-atvori, axloq-odobi bilan bevosita aloqadorligi bilan ajralib turadi. Ma'naviy va jismoniy barkamol talaba-yoshlar xalq taqdiri va farovonligi, Vatan taqdiri va uning ravnaqini o'ylaydilar. Boshqacha aytganda, ma'naviy barkamol insonlarga buyuk kelajakni yarata oladi. Jismoniy yetuk insondagi ma'naviyat atrofdagi insonlarning e'tiborida bo'lish bilan bir qatorda, yoshlarimiz tomonidan ham doimiy kuzatib boriladi va bunday ma'naviyatni ular o'z turmush tarzlariga aylantirib olishlari mumkin. Agar jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanuvchi insonlarning ma'naviyati milliy ma'naviyatimizdagi oliyjanoblik, mehribonlik tuyg'ularini olgan bo'lsa, ularning yo'llarini davom ettiruvchi yoshlarda ham bu tuyg'ular shakllanib boradi. Jismoniy barkamollikka erishgan insonlar qanday yoshda bo'lishidan qat'i nazar, jamiyatdagi har qanday keraksiz, yot, jirkanch illatlardan uzoq bo'la olish holatini o'zlarida shakllantirgan bo'ladi. Kurashchilar o'zlaridagi har bir harakatini nazorat ostiga olish hissiyatini o'zlarida tarbiyalab boradi, bu esa bunday insonlarga musobaqalarda yaxshi natija ko'rsatish imkoniyatini beradi. Kurash bilan shug'ullanuvchi yoshlarimizning ma'naviyatini o'rganishda oila, murabbiylar, atrofdagi do'stlarining ma'naviyatini o'rganish orqali olib borishga to'g'ri keladi. Shuning uchun ham ma'naviy barkamol insonni, sog'lom avlodni tarbiyalash muhim va dolzarb masala bo'lib qolaveradi.

Adabiyotlar

1. Atoev A.Q. Kurash o'smir va yoshlarni kurashga o'rgatishning vositalari. - T.: 1987, 15-b.
2. Atoev A.Q. O'quvchi yoshlarni o'zbek kurashiga o'rgatish uslubi. - T.: 2005, 56-b.
3. Kerimov A.F. Kurash tushamani. - T.: 1990, 110-b.
4. Kerimov A.F. Sport kurashi nazariyasi va usuliyoti. - T.: 2001, 15-b.
5. Yusupov K. Kurash xalqaro qoidalar, texnikasi va taktikasi. - T.: 2005, 20-b.
6. Ochilov S. Mustaqillik ma'naviyati va tarbiya asoslari. - T.: 1997, 56-b.
7. Tulenov J. Qadriyatlar falsafasi. - T.: 1998, 24-b.
8. Xo'jamurodov N. Ma'naviyat qadriyatlar va milliy o'zligini anglash. - T.: 1991, 35-b.

REZYUME. Ushbu maqolada kurash mashg'ulotlari jarayonida iqtidorli-yoshlarning barkamol inson bo'lib tarbiyalanishida yuksak ma'naviy qadriyatlarning o'rni va roli ko'rsatib berilgan. Yurtimizning bugungi kunda kurash mashg'ulotlari orqali yoshlarning kelajagi barkamol va salohiyatli avlodni tarbiyalashga bog'liq bo'lgan holatlar yoritilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматривается нравственное воспитание молодежи и роль кураша (борьбы) во время тренировок также формирование высокой духовности спортсменов. В современном государстве большое внимание уделяется спортивному воспитанию в особенности национальной борьбе кураш и гармонично развитой молодежи.

SUMMARY. In this article is described the role of the ideal moral mentality of the youth in educating as an intellectual person while training wrestling of sportsmen. In present some cases which are related to educate ideal and intellectual generation are enlightened in our country.

BASLAWISH BILIMLENDIRIWDI MODERNIZACIYALAWDIN DASTURIY TAMIYNATLARIN JETILISTIRIWDI PEDAGOGIKALIQ PRINCIPLERGE SUYENIWDIN AHMIYETI

A.S.Nauruzbaeva – pedagogika ilimlerini kandidati, professor

Ajiniyaz atundagi Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti

Tayanch so'zlar: ta'lim, modernizatsiya, tamoyil, dasturiy ta'minot, til, maktab, o'rganish, o'qitish.

Ключевые слова: образование, модернизация, принцип, программное обеспечение, язык, школа, обучение, преподавание.

Key words: education, modernization, principle, supply, language, school, learning, teaching.

Hár bir xalıqtın tili óz tariyxına iye bolıp, sol xalıqtın mádeniyatı, ilimi, texnikası rawajlanıwın fundamenti xızmetin atqaradı. Tildi úyreniw arqalı oqıwshı qaraqalpaq

xalqı mádeniyatınıń, milliy ruwxıylıgınıń rawajlanıwı menen tanısadı. Usı orında oqıtıw basqa tillerde alıp barılatuǵın mekteplerdiń Qaraqalpaq tili pání ayırıqsha

xızmet atqaradı. Sonlıqtan da, qaraqalpaq tili pání boyınsha baǵdarlama hám sabaqlıqlarınıń jańa awladın jaratıwda pedagogikalıq principlerge suyeniw arqalı oqıtıw jumslarınıń sapalıǵın artırıwǵa erisemiz.

Qaraqalpaq tilin úyreniwde oqıtıwdıń tárbıya, rawajlanıw menen birliǵı principin basshılıqqa alıw oǵada áhmiyetli sanaladı. Bul iste shıǵıs oyshılarınıń pikirlerine suyeniwdiń zárurlıǵı sezilip turadı. Yusuf Xas Xajib Balasuguniy [1:11] dıń túsindiriwinshe bilim - bul shaxstıń rawajlanıwı hám ádep-ikramlıq jaqtan qalıplesiwı ushın fundament kórinisine iye bolsa, al onı bahalawshı kriteriya adamlardıń sózleri yamasa qıyın jaǵdayǵa túsken waqıtları is-háreketi arqalı bilinedi. Sonıń ushında ol sóylew mádeniyatına ayırıqsha itibar qaratadı. Sóylew mádeniyatı (onıń mazmunı, sulıwlıǵı) insannıń sana hám ádep-ikramlılıq jaqtan jetiskenligin kórsetedi.

Shıǵıstıń ullı oyshılı, Aristotelden keyingi ekinshi muǵallım ataǵın alǵan Farabiy bir qatar oqıtıw principlerin islep shıǵıwda tınımsız miynet etkenlerden sanaladı. Ol didaktikalıq principlerden oqıtıw menen tárbıyanıń birliǵı principin, olardıń bir-biri menen baylanısın hám ózgesheliklerin ashıp berdi. Sonday-aq, ilim-pánde úyretiw sistemasın, tálim-tárbıyanıń insaniylik sipatin, ózgesheliklerin, zárurlıǵın túsindiriwge háreket etti. Nátiyjede, adamlardıń jeke ózgesheliklerin aniqlap tálim-tárbıya tájiriye ustaz tárepinen shólkemlestirilip, basqarılǵan jaǵdaylarda maqsetlerge erisiledi degen juwmaqqa keldi.

Beruniy babamız bolsa sistemalıq, kórgizbelilik, izbe-izlik, ilimiylik principlerine artıqsha kewil bóldi. Tálim menen tárbıyanıń birliǵı principine úlken itibar qaratı. Adamdı tábiyattıń bir bóligi dep esapladı. Kórsetpeli oqıtıw, oqıwshılardıń jas hám jeke ózgesheligin esapqa alıw, bilimdi bekkem hám puxta ózlestiriw principlerin ilgeri súrdi. Bilimdi ápiwayıdan quramalıǵa, belgiliden belgisizge, jaqınnan uzaqqa, ańsattan qıyınǵa, dálillewden juwmaq shıǵarıwǵa qaǵıydalarına muwapıq alıp barıwdıń táreptari boldı. Oqıtıwdıń sistemalılıǵına kelgende, pánlerdi ótiw izbe-izliginde oqıtıwdı alıpbeden baslawǵa másláhát berdi. Al, Ibn-Sino bolsa tálim-tárbıyanı baslawdan aldın balanı hár tárepleme úyreniwdi zárúr dep esapladı. Mırza Ulǵbek óz nábwetinde teoriyanıń ámeliyat penen baylanısı, sistemalıq principlerin maqulladı. Sabaqlıqlardıń haqıyqılıǵına, ilimiyligine, túsiniqli, ápiwayı bolıwına bir qatar talaplar qoydı.

Oqıtıw da ilimiylik principiniń talabı oqıwshılardı haqıyqıy ilimiy bilimler menen qurallandırwıdan, sonıń negizinde dúnya qubılıslarına, tábiyat hádiyselerine, adam psixikasına ilimiy kóz- qarastı qalıplestiriwden ibarat. Sonıń ushında bul princip baslawshı klass oqıwshılarna ilimiy bilimniń hám ilimiy kóz-qarastıń baslamaların payda etiwdi názerde tutadı.

Bul princip baslawshı klassta oqıtılatuǵın pánlerge, pánler boyınsha beriletuǵın bilim mazmunı hám oqıtıw metodlarına qatar talaplar qoyadı. Ilimiylik principin ámelge asırıw oqıwshılardı tek ǵana ilimiy bilimler, pán tiykarları menen qurallandırdıwı emes, sonday-aq ilimiy bilim metodları menen qurallandırdıwı da maqset etedi. Bul oqıwshılardı ilimiy bilimlerdi sapalı ózlestiriwge hám olardı ilim- izertlew jumsların alıp barıwǵa úyretedi.

Oqıtıw da sistemalıq hám izbe-izlik principini oqıwshılardıń bilim, eplilik, kónikpelerdi belgili bir tártipte ózlestiriw talap etedi. Oqıtıw da bul prinsip keyingi bólimlerdiń aldınǵı bólimlerden keyin úyreniliwiniń logikalıq tiykarların, keyingi bilimlerdegi bilimlerdiń aldınǵı bilimlerden kelip shıǵıwın, oǵan tiykarlanıwın talap etedi. Sonıń ushında baslawshı hám orta mekteplerde úyreniletuǵın pánler oqıw jobasında logikalıq tártipte jayǵastırıladı. Oqıw baǵdarlamaları usı prinsipke tiykarlanıp hám hár bir pánge bólek-bólek dúziledi.

Bul principke tiykarlanıp muǵallım sabaqtı shólkemlestirgende, bilimdi bayan etkende, tákirarlap

bekkemlegende, oqıwshılardıń bilimin teksergende qatan sistemalıq hám izbe-izlik talap etiledi. Sebebi, bul principini oqıwshılardıń ulıwmalastırıw usılların jetilistiredi, zat, qubılıs hám túsiniqlerdiń ishki baylanısların sanalı ózlestiriwne járdem beredi. Oqıtıwdıń pánlik sisteması oqıwshılardıń ilimiy hám sistemalasqan bilimlerde ózlestirip alıwın támiyinleydi. Sonıń menen birge sistemalıq hám izbe-izlik bilimlerde iyelewde miyraslılıqtı talap etedi. Hár bir sabaqta, tema hám bólimlerde úyreniwde, bir klasstan ekinshi klassqa ótiwde, bir basqıstan ekinshi basqıshqa ótiwde miyraslıqtıń kúta zárurlıǵı sezilip turadı.

IX-X ásirlerde ullı oyshılardan Farabiy, Ibn Sino, Beruniylar oqıtıwda kórsetpeliq principiniń áhmiyeti haqqında pikirlerin bildiredi. XIII ásirge kelip olardıń kórsetpeli oqıtıw haqqındaǵı pikirlerin chex pedagogı Ya.A.Komenskiy jáne de rawajlandıradı. Ol óziniń «Altın qaǵıydasında» kórinetuǵındı kórsetiw, esitetuǵındı-esittiriw, iysti-iysketiw, mazalı-dámdı tattırıw, uslawǵa bolatuǵındı uslap kórsetiw lazım dep esaplaydı.

Burınları kórsetpeli oqıtıw, oqıwshılardıń zat hám qubılıslardı tikkeley qabil etiw arqalı olardı elesletiwdi, túsinikti payda etiw názerde tutılau edı. Keyninen orıs psixologi L.V.Zankov kórsetpeli qurallardı muǵallımniń ulıwma sózi menen sabaq ótiwdiń artıqmashlıǵın ilimiy jaqtan dálilledi. Máselen sóz benen oqıtıwshılardıń túsibegenlerin túsindiriw, sóz benen kórsetpeli qurallardı paydalanıp bilim beriw, t.b. Bunda L.V.Zankov adamnıń joqarı nerv xızmetindegi ekinshi signal sistemasınıń birliǵı táliymatı talaplarına súyenedi.

Kórsetpeliq anıq penen - abstrakt arasındǵı baylanıstı táminleydi, abstrakt oylawdıń rawajlanıwına kúshli tásir jasaydı, onıń súyenishi bolıp xızmet etedi. Kórsetpeli qurallardıń sapası menen olardı qollaw dárejesi oqıtıw basqıshlarında hár turli boladı. Baslawshı klasslarda kórsetpeli qurallar tolıǵıraq al joqarı klasslarda oǵan qaraǵanda kemirek, eń zárurlı jerlerde qollanıladı.

Tájiriye hám izertlew jumsları kórsetpeli qurallardı qollanıw payda da, ziyanda keltiretuǵın kórsetedi. Kórsetpeli qurallardı hádden tis orınsız hám naduris qollanıw bilimlerde iyelewde qıyınlastıradı, oqıwshılardıń dıqqatın ekinshi bir áhmiyetsiz máselelerge awdaradı. Sol sebepli muǵallım barlıq waqıtta kórsetpeliq qollaw maqset emes, al kórsetpeli qural hám texnikalıq qurallardan paydalanıw arqalı oqıtıwdıń sapasın jaqsılawdıń quralı ekenligin esten shıǵarmawız zárúr. Oqıtıw da kórsetpeliq principini bilimdi sapalı ózlestiriwge, bekkem este saqlawǵa, ılayıqlı oqıtıwǵa, oqıwshılardıń biliw kúshleri menen biliw jedelligin rawajlandırıwǵa, teoriya menen ámeliyattı baylanıstırıwǵa úlken járdem beredi.

Sanalıq principini oqıwshılarda ózlestirilip atırǵan bilim, eplilik, kónikpeniń hasıl mánisin, oqıw xızmetiniń maqsetin, wazıypaların anıq túsiniwde talap etedi. Oqıw usılların, iyelegen bilimlerde jańa jaǵdayda qollaw usılların, bilimniń qádirine jetiwde, oqıwshılarda bekkem isenimdi, ózin-ózi tekseriw jolların hár tárepleme biliwde názerde tutadı. Bilimdi sanalı ózlestiriw oqıw materialın durıs túsiniwden baslanadı. Túsiniw pikirlew, oylaw oqıtıw protsessinde úlken áhmiyetke iye bolıp, onıń negizinde ilimiy túsiniqler qalıplese, faktlerde tallawda nızamlılıqlardı ózlestiredi.

Bilimdi sanalı ózlestiriwdiń belgileri: úyrenilgen bilimdi óz sózi menen durıs aytıp beriw, sanalı ózlestirgen bilim negizinde isenim hasıl etiwden ibarat. Bilim oqıwshılar sanasında qayta islenip shıǵıwı menen bekkem isenimge aylanadı. Sanalı ózlestirilgen bilim ámelde de tabıslı qollanıladı. Qurı yadlap alınǵan, mexanikalıq turde ózlestirilgen bilimlerde ámeliyatta áhmiyeti joq, belgili xızmetti orınlawda jol kórsete almaydı. Oндаy bilimler júzeki bilim dep ataladı. Júzeki bilim menen oqıwshılardıń oylawın toltırıwdıń qajeti joq. Sebebi, júzeki bilim isenimge aylanbaydı, ilimiy kóz-qarastıń qalıplesiwine tiykar bola almaydı.

Juwmaqlap aytqanda baslawish bilimlendiriwdi ahmiyeti joqarı bolıp, onı is júzinde paydalanıw tálim hám modernizaciyalawdıń dástúriy támiynatların jetilistiriwde tárbiya islerinde unamlı nátiyjelerge erisiw imkánıyatın pedagogikalıq principlerdi basshılıqqa alıwdıń beredi.

Ádebiyatlar

1. Ахметова А. Педагогические воззрения ИЮсуфа Хас Хаджиба Баласагунского: Автореф. дисс. канд. пед. наук. -Т.: 1990. –С. 24.
2. Беруний А.Р. Избранные произведения. –Т.: Изд-во Акад. наук Узбекистана, 1987. –С. 727.
3. Заньков Л.В. Обучение и развитие. –М.: Педагогика, 1975. –С. 175.

REZYUME. Maqolada boshlang'ich ta'limni modernizatsiyalash uchun dasturiy ta'minotni takomillashtirishda pedagogik tamoyillarga tayanish muhimligi bayon etilgan.

РЕЗЮМЕ. В статье описывается важность опоры на педагогические принципы при совершенствовании программного обеспечения модернизации начального образования.

SUMMARY. The article describes the importance of relying on pedagogical principles when improving software for modernizing primary education.

ILMIY TADQIQOTCHILIK FAOLIYATINI AMALGA OSHIRISH MEXANIZMI

S.S.Otayeva – o'qituvchi

Urganch davlat universiteti

Tayanch so'zlar: ilmiy tadqiqot, ilm-fan, refleks, reaksiya, gipoteza, tajriba, pedagogik qobiliyat, ijodiy qobiliyat.

Ключевые слова: научное исследование, наука, рефлекс, реакция, гипотеза, опыт, педагогические способности, творческие способности.

Key words: scientific research, science, reflex, reaction, hypothesis, competence approach, experience, pedagogical ability, creative ability.

Hozirgi paytda ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati nafaqat tor mutaxassislik doirasi sifatida, har qanday faoliyatning ajralmas qismi sifatida ta'riflanadi.

Doimo yangilikka intilib yashaydigan, o'z kasbiy salohiyatini oshirish uchun intiladigan, zamon bilan hamnafas bo'lib yashaydigan, jahon ilg'or tajribalaridan keng foydalanadigan, millat, xalq, o'z jamoasi manfaatlarini har tomonlama muhofaza eta oladigan kadrlar, jamiyat ravnaqini ta'minlashga qodirdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev o'z nutqlarida - "Biz o'z oldimizga mamlakatimizda "Uchinchi Renesans" poydevorini barpo etishdek ulug' maqsadni qo'ygan ekanmiz, buning uchun yangi Xorazmiylar, Beruniylar, Ibn Sinolar, Mirzo Ulug'beklar, Navoiy va Boburlarni tarbiyalab beradigan muhit va sharoitlarni yaratishimiz kerak.

Bunda, avvalo, ta'lim va tarbiyani rivojlantirish, sog'lom turmush tarzini qaror toptirish, ilm-fan va innovatsiyalarni taraqqiy ettirish milliy g'oyamizning asosiy ustunlari bo'lib, xizmat qilishi lozim"ligini ta'kidlagan [1].

"O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish" Konsepsiyasining 3- bobida "Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot ishlari natijadorligini oshirish, yoshlarni ilmiy faoliyatga keng jalb etish, ilm-fanning innovatsion infratuzilmasini shakllantirish"ga alohida ahamiyat berishga e'tibor qaratilishi ko'zda tutilgan [2].

Haqiqatan ham, ta'lim tizimida kadrlarni kasbiy va ilmiy faoliyatini tashkil etishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan ilmiy tadqiqotchilik faoliyati uchun tegishli layohat, chuqur bilimga egalik o'quv-bilish jarayonida ilm olishga moyilliklardan biri sifatida har bir ta'lim olivchida shakllanishi mumkin.

Intellektual bilish, turli aqliy faoliyatga oid jarayonlarni o'z ichiga qamrab oladi. "Tadqiqot olib boruvchilar chuqur bilimga egalik qilish" tushunchasini shakllantirish, uning mazmunini aniqlash uchun, nazarimizda, tadqiqot olib borish faoliyatining mohiyatini ko'rib chiqish zarurdir.

Tadqiqotchilik faoliyati filogenetik (organik dunyoning rivojlanish jarayoni) nuqtayi nazardan faqat insonga xos. Ba'zi psixologlar, tadqiqotchilik faoliyatini yuzaga kelishining ikki asosiy sababini ko'rsatishadi: bu insonga hayvondan meros qoldirilgan taxminiy refleks va tadqiqotchilik reaksiyasi.

V.S.Muxina, S.L.Rubinshteynlar taxminiy refleks – tadqiqotchilik faoliyatining birinchi galda yuzaga kelishi mumkinligini ta'kidlaydilar [3:19].

L.S.Rubinshteyn "inson faoliyati va ishida, uning amaliy, nazariy, psixologik va ma'naviy rivoji nafaqat namoyon bo'ladi, balki takomillashadi", degan g'oyani ilgari surgan [7:19].

K.Obuxov taxminiy refleksni inson faoliyatining galdagi bilishida tashabbus ko'rsatadigan dalillar hisoblanadi deb ta'kidlaydi va, o'z navbatida, u yoki bu vaziyatda qiziqirgan hodisa yoki predmetni bilishda yuzaga keladigan "oddiy taxminiy reaksiya" va "murakkab taxminiy reaksiya" tarzida ajratadi. O'rganilayotgan obyekt qanchalik ko'p imkoniyatlarni tashkil qilsa, tadqiqotchilik reaksiyasining kuchi ham shunchalik ko'p bo'ladi va bu yerda tadqiqot uchun o'ziga xos motiv yuzaga keladi.

Insonning tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirishga ta'sir ko'rsatadigan muhim ikki dalillardan biri sifatida qator olimlar-psixologlar (A.G.Allaxverdyan, A.N.Luk, A.A.Melik-Pashaev va b.) stereotiplarni yengib o'tish tashabbuskorligi va erkinligi shakllanishi kerakligini ta'kidlashadi. Tadqiqotchilik faoliyati uchun o'rab turgan obyekt va hodisalarni o'zi tushunib oladigan, psixologik erkinlik lozim. Bu o'rinda inson tashqarida kutmasdan, o'zining g'oyasini o'zi asoslaydigan, o'z-o'zini baholashning yuqori darajasi zarurligini ta'kidlashi kerak. U o'zining ijodiy potensialini (imkoniyati, darajasi) yaxshi anglashi lozim.

Dj.Gilford bevosita tadqiqotchilik faoliyatiga kiradigan obyektini takomillashtirib bilish, vaziyatni baholash qobiliyati, fikrlarning originalligi, yangi g'oyalar miqdorining asoslashi, muammolar izlab topish qobiliyati kabi yana bir guruh tushunchalarni ajratadi [4:246-279]. O'rganish jarayonida, qayerda kamroq tajribali bilan ko'proq tajribali insonlar hamkorligi yuzaga kelsa, tadqiqotchilik faoliyatiga quyidagi aniqliklarni beradi: noma'lum yechimni izlash bo'yicha ikki subyektning ijodiy hamkorligi faoliyati oshadi, uning natijasida madaniy boyliklarning namoyishi amalga oshiriladi va bu dunyoqarashning shakllanishi hisoblanadi.

M.N.Arsev tadqiqotchilik faoliyatiga ta'rif berib, uning natijalarini oldindan ko'rib bilmasligini aytadi. Bu degani, ushbu faoliyat noma'lum muammoning yechimini oldindan izlash bilan bog'liq. Bunday ta'rif kompetensiya tushunchasi bilan bog'liq bo'lib, noma'lumlik vaziyatining muhimligiga diqqatini qaratadi va uning yechimini inson topishi kerakligini ta'kidlaydi [5:4-29].

Oliy ta'lim tizimida talabalarda ilmiy tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirish masalalari O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida" gi Qonuni, "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030-